

Wikinómia: hogyan változtat meg mindent a tömeges együttműködés?

Szerzői információ:

Kollányi Bence

Médiaszociológus, az ELTE Társadalomtudományi Karán szerezte szakirányú képesítését. Az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ munkájában 2004 nyarától vesz részt, 2005 szeptemberétől junior kutatóként dolgozik. Fő érdeklődési területe az információs társadalom mérhetővé tétele, a felkészültségi rangsorok, valamint a kormányzati információs társadalom stratégiák elemzése. Az *Infinít* hírlevél Információs politika című rovatának szerkesztője.

E-mail: kollanyi.bence@ittk.hu

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Kollányi Bence. „Wikinómia: hogyan változtat meg mindent a tömeges együttműködés?”.

Információs Társadalom VIII, 1. szám (2008): 110–115.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.VIII.2008.1.13>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Kollányi Bence

Don Tapscott – Anthony D. Williams

Wikinómia: hogyan változtat meg mindent a tömeges együttműködés?¹

Az információs társadalom alapvető változásokat hozott az üzleti élet, a tudomány, a fogyasztás és a munkavégzés területén. Tapscott és szerzőtársa ezeknek a jelenségeknek a közös nevezőjét a „wikinómia” (*Wikinomics*) kifejezésben találja meg. Az esettanulmányokkal gazdagon ellátott kötet szerzői szerint az új működési modell négy fő jellemzője a nyitottság, az egyenrangúak együttműködése, a megosztás és az igazi globalitás.

Az emberek többsége, ha egy elegáns amerikai szálloda szobája előtt állva behelyezi azonosító kártyáját, majd áthalad az internetprotokollal összekapcsolt ajtón, nem érez semmi különöset. A technológia iránt érzékenyebbeket talán megfogja az élmény, és elmeséli a barátainak, egyesek még a blogjukon is megírják a történeteket. Don Tapscott – kis túlzással – azonnal elnevezi a jelenséget, és ír róla egy könyvet.

A fenti példa² csupán azt illusztrálja, hogy a kötet szerzője nyitott szemmel jár, képes az információkat összerakni, nagyon jól megragad változásokat, trendeket. Természetesen Tapscott nem csupán szállodákban járt, hanem számos multinacionális technológiai vállalkozás vezérkarával készített interjúkat, és egy hatalmas kutatógépezet dolgozott a keze alá. A *Wikinómia* egy közel 9 millió dolláros program eredményeire épül: ez, a 30 nemzetközi cég által támogatott kétéves kutatás arra kereste a választ, hogy a 21. században miként viszonyulnak a vállalatok az innovációhoz.

Ahogy azt az amerikai üzleti köröknek készült könyveknél gyakran láthatjuk, a kötet állításai könnyen summázhatók, és egyszerű, de frappáns modell mentén épülnek egymásra. Tapscotték alapállítása szerint a tömeges együttműködés révén a cégek csökkenthetik kutatási és fejlesztési költségeiket, miközben innovatívak és versenyképesek maradnak. Ehhez nem kell mást tenniük, mint kellően nyitottá válni, hinni az egyenrangúak együttműködésében és a tudás megosztásában, és el kell fogadniuk, hogy a 21. században a kutatás és fejlesztés területén is a globális fellépés a siker záloga.

A Wikinómia elméleti hátterét az elmúlt évek felkapott elméletei adják. Az egyenrangúak együttműködése (*peer production*) kifejezés Yochai Benkler nevéhez köthető: a jogászprofesszor 2005-ben egy hazai konferencián is tartott előadást a témában. Tapscotték a tömeges együttműködés kapcsán Rheingold alpmunkáira hivatkoznak. A kötet egyik fejezetének címét a szerzőpáros Alvin Tofflertől veszi kölcsön. Toffler

¹ A kötet magyarul a *HVG* kiadásában jelent meg. Eredeti kiadás: Tapscott, Don – D. Williams, Anthony: *Wikinomics: How Mass Collaboration Changes Everything?* Portfolio. New York, 2006, Penguin Group.

² A szállodai ajtót maga Tapscott említi egy beszélgetésben, amelyet a *Google* főhadiszállásán folytatott. A felvétel az interneten is elérhető az alábbi címen: <http://www.youtube.com/watch?v=zF0k6dEm0zQ>

A harmadik hullám című könyvében ír a gyártó-fogyasztó (prosumer) jelenségről, ami abban nyilvánul meg, hogy egyre nagyobb arányban válunk a termékek aktív alakítóivá, illetve magunk is előállítunk tartalmakat. A *Creative Commons* mozgalmat létrehozó Lessig is gyakran megjelenik a kötetben. A könyv egyik alap gondolata a nyílt innováció eszméje, amit a Berkeley-ben dolgozó Henry Chesbrough 2003-ban publikált, azonos című könyvében fejtett ki. Ezekre az előzményekre épül a *wikinómia* négy alapelve.

A *nyitottság* a cégen kívüli ötletek és erőforrások hatékony bevonását jelenti. Arra az axiómára épül, hogy a cégen kívül mindig több szakember és szaktudás áll rendelkezésre, mint saját kutatási és fejlesztési osztályunkon. Ennek megfelelően ma nem az a célunk, hogy megnyerjük a legjobbakat, hanem az, hogy a legjobbak ötleteit és gondolatait megszerezzük, és a leghatékonyabban használjuk fel. Ráadásul a cégek belső fejlesztési tevékenységének nagy része sohasem eredményez új termékeket – érvelnek Tapscotték –, ezért sok esetben kifizetődőbb a piacról beszerezni azokat. Mindez azonban nem jelenti a kutatás és fejlesztés teljes felszámolását, sőt az értékes szabadalmak adott esetben jó cserealapot jelentenek az elgondolások piacán.

Az *egyenrangúak együttműködése* a wikinómia alapelvei szerint egyrészt a cégek saját alkalmazottainak hatékonyabb „összedolgozását”, a csapatmunka segítségét, másrészt pedig a vállalatok közötti együttműködés erősítését jelenti. Tapscott és szerzőtársa számos esettanulmányt közöl, amelyek azt mutatják be, hogy az önszerveződő közösségek hogyan képesek felvenni a versenyt a kizárólag profitorientált, zárt szervezetekkel. Több olyan példa is ismert, ahol egyenrangúak együttműködésén alapuló fejlesztési munka eredményei üzletileg jól értékesíthető termékekbe épülnek be. A szabad forráskódú operációs rendszer, a Linux így válik az *IBM*, a *BMW* vagy a Novell révén piaci terméké.

A megosztás alapelve a szerzői jogokhoz és a szabadalmakhoz kínál új hozzáállást. Tapscotték a szellemi tulajdon védelmével kapcsolatos diskurzus egyik leggyakrabban elhangzó érvével szállnak szembe, miszerint ha szabadon hozzáférhetővé válnának a tartalmak és az innovációk, akkor a cégeknek többé már nem lenne érdemes kutatásba és fejlesztésbe, illetve filmek, zeneművek és könyvek előállításába fektetniük a pénzüket. A szerzőpáros ugyan nem a teljes megosztást ajánlja, de szemléletes példákon keresztül érzékelteti, hogy a szellemi tulajdon részleges megosztása hogyan jelenthet új bevételi forrásokat a cégeknek.

A globális cselekvést a szerzőpáros szembeállítja a több országban egyidejűleg működő multinacionális vállalatok gyakorlatával. A globális vállalatoknak nincsenek határaik, ezek már nem csupán transznacionális (országokon átívelő) vállalatok, hanem valóban globálisak, az egész világra kiterjedő ökoszisztéma részei. Tapscotték nem egyszerűen megosztott termelésről beszélnek, itt nem csak arról van szó, hogy egy autótípus egyszerre értékesítenek Indiában, Romániában és Spanyolországban. Igazán globálisnak a hálózatosan szerveződő, rugalmas és nyitott vállalatokat tekintik, ahol a rendszer felépítéséből adódóan – szükség szerint a földrajzi tényezőktől függetlenül – új erőforrások vonhatók be akár kutatási-fejlesztési feladatok megoldása, akár például egy mezőgazdasági gép optimális összeszerelése érdekében.

Tapscott és Williams állításai vitathatók. Kétségtávolú erő példákat hoznak arra, hogy az információk megosztása és a nyitottság milyen módon eredményezhet hatékonyságot egy vállalat életében. Nem véletlen, hogy a könyv első fejezetében egy aranybányászattal foglalkozó vállalkozást emelnek ki. A bányászat ugyanis tradicionáli-

san zárt, titkos iparág, a társaságok legféltettebb adatait a lelőhelyen végzett geológiai mérések eredményei jelentik. A *Goldcorp Rt.* ifjú tulajdonosa – egy előadáson felbuzdulva, amely a Linux előnyeiről szólt – éppen ezeket tette nyilvánossá cége honlapján. A közzölt adatok alapján nemzetközi versenyt írt ki, amelynek eredményeképpen számos új lelőhelyet fedeztek fel, és felvirágoztatták a leáldozóban lévő bányászati társaságot.

Tapscott és Williams egyoldalúan érvelnek, kizárólag olyan esettanulmányokat mutatnak be, amelyek beleillenek a modelljükbe. Csak elvétve ejtenek szót a hagyományos verseny erejéről, nem emelik ki a bizalom, a megbízhatóság, a számonkérhetőség jelentőségét, amelyek jellemzően a zártabb együttműködési formákban jelen, holott ha az esetleges ellenérveket is figyelembe vesszük, akkor sem kell feltétlenül arra a következtetésre jutnunk, hogy a nyitottságnak és az egyenrangúak együttműködésének nincs jövője. Sőt a két megközelítést vegyítve derül csak ki, hogy szinte valamennyi folyamat azért működőképes, mert olyan intézmények állnak a háttérben, amelyek kiküszöbölik a Tapscotték alapelveinek megfelelő együttműködésekbe eleve „bekódolt” hátrányokat: az információk szűrése, a bizalom kiépítése, a teljes folyamat nyomon követése és ellenőrzése, valamint a jogi garanciák biztosíthatják a modellek működését.

Leegyszerűsítve a fentieket, arra a következtetésre juthatunk, hogy ha sorra vették volna a lehetséges ellenérveket, akkor ezzel saját állításaikat erősíthették volna meg. Vélhetőleg az amerikai futurológiai irodalom hagyományai miatt érveltek egyoldalúan, így az ellenérvek csak az állítások tompításaként jelentek meg, ugyanakkor nem szervesültek az érvrendszerben. Ennek a következménye, hogy nem finomították modelljüket, hanem bizonyos esetekben belátták, hogy az nem működik. Így például a teljes nyitottság helyett a nyílt és a zárt innovációk leghatékonyabb vegyítését javasolják, bármit is jelentsen ez.

A *Wikinómia* című kötet igazi erőssége az ügyesen feldolgozott, kiválogatott és interpretált esettanulmányokban rejlik, ezek teszik izgalmas olvasmánnyá. Tapscott és Williams az elsősorban amerikai vállalatokkal foglalkozó esettanulmányokat a bevezető fejezeteket követően hét téma köré rendezték a kötetben – az alábbiakban két fejezetet mutatunk be röviden.

Ideagórák, avagy az ötletek piacterei

A könyv egyik legizgalmasabb része a tudományos és üzleti problémák közösségi megoldásáról szól. Indításként Tapscott rövid esettanulmányban mutatja be a kutatás és fejlesztés új modelljét. Az *InnoCentive* weboldal üzemeltetői arra vállalkoztak, hogy nehezen megoldható problémák esetében megrendelőiket összekötik a megfelelő tudással és szabad kapacitással rendelkező szakemberekkel.³ Így fordulhatott elő, hogy egy nyugdíjas vegyészmérnök a szabadidejében – barkácsolás mellett – bekapcsolódott egy multinacionális kozmetikai cég termékfejlesztésébe. Mivel vegyészként egész életét hasonló feladatok megoldásával töltötte, a fáma szerint könnyedén választ adott a felmerült problémára. A jól kiválasztott történet csattanója az, hogy a nyugdíjas mérnökember a 25 ezer dolláros jutalomból továbbfejlesztette otthoni laboratóriumát és később igencsak jövedelmező tanácsadó vállalkozást indított.

³ A nehézség a belső erőforrások időszakos hiányából és a probléma bonyolultságából egyaránt adódhat.

Tapscott az eset kapcsán kiemeli, hogy napjainkban az innováció folyamata teljesen megváltozik, a nyitottság révén globálissá vált ötletpiacokon a vállalatok a megfelelő embertől vehetik meg a tudást. Kevésbé van szükség drága belső kutatási és fejlesztési részlegek fenntartására: csak azokért a fejlesztési teljesítményekért kell fizetni, amelyek valóban beépülnek a termékekbe, és a vállalatok valódi globális tehetségkínálatból választhatják ki a nekik szükséges szakértői kapacitást.

A könyv olvasása közben gyakran éreztem azt, hogy a wikinómia négy alapelve miatt Tapscott néha éppen a lényeges dolgok felett siklik el, és a jó példákat is túlságosan kilúgozza a rájuk erőltetett séma. A nyugdíjas mérnök esete azt sejteti, hogy a jövőben mindannyian az innovációs folyamatok részeseivé válhatunk. Itt azonban – szemben például a Wikipediával – a közösség tudása nem összegződik, hanem a hagyományos verseny érvényesül. Talán nem véletlen, hogy a *Google 2007* végén bejelentette: a Wikipediához hasonló tudásbázist hoz létre, azzal a különbséggel, hogy az olvasók nem szerkeszthetik a tartalmakat, csak értékelhetik azokat. A feltöltők párhuzamosan elérhető teljes szócikkeket töltenek fel, s a szerzők részesülhetnek a reklámbevételekből, ezért versenyeznek társaikkal. A közösségek erejénél néha fontosabb az előállított gondolatok értékelése, szűrése.

Az *InnoCentive* vállalkozás elsősorban a természettudományokra szakosodott, kínálata a különböző mérnöki kihívásoktól a kémián keresztül a matematikai és számítástechnikai problémákig terjed. Talán ez a választás sem véletlen, ugyanis olyan egzakt törvényekre épülő és formalizált leíró nyelvvel rendelkező tudományokat választottak, ahol könnyebben elválaszthatók egymástól a komolyan veendő és az első sorok olvasása után elvetendő elképzelések. Szellemi javak értékesítése esetén az eladandó áruk hitelesítése nem oldható meg pusztán a szakértők szakmai múltjának értékelésével, az egyes megoldásokat egyenként át kell tekinteni. Az *InnoCentive* saját szakértői részlege ebben is segítséget nyújt a vevők számára.

A sikeres problémamegoldók számára pénzjutalmat ajánlanak fel, amelynek összege jellemzően tízezer és százezer dollár között van. A pénzügyi folyamat azonban az előre megállapított sikerdíj átutalásával nem ér végét. A rendszerben részt vevők számára biztosítani kell a nem értékesített ötletek szerzői jogát is: az *InnoCentive* garanciát vállal arra, hogy megbízói csak a jutalmazott (kifizetett) innovációkat hasznosítják.

Az *InnoCentive* bizalmasan kezeli a megoldandó problémákat megfogalmazó cégek és a választ kínáló szakértők nevét egyaránt, és végigköveti a teljes folyamatot, biztosítva a szükséges jogi háttérrel, valamint a szabadalmak kezelését is. A 2001-ben alapított szervezet mára 125 ezer mérnökből, tudósból, feltalálóból és üzleti szakemberből álló hálózatot hozott létre maga körül. Az intézményi keretek biztosítása azért is fontos, mert így építhető ki a bizalom. A könyv szerzői is párhuzamba állítják az *InnoCentive* és az *eBay* működését: míg az előbbi ötleteket, megoldásokat, szellemi termékeket közvetít, addig az utóbbi (elsősorban) tárgyak értékesítési lehetőségeit kínálja fel.

A párhuzam azonban folytatható. Mindkét cég igyekszik a folyamatot végigkísérni, biztosítva mind a vevők, mind az eladók érdekeit, és rendezni az esetlegesen felmerült vitás helyzeteket. Az *eBay* az eladók és a vevők iránti bizalmat a tranzakciók értékelésének rendszerével építi ki, míg az adásvétel pénzügyi részét a 2002-ben megvásárolt *PayPal* segítségével tereli intézményes csatornába.

Az *InnoCentive* működése az úgynevezett „nyílt innováció” modelljének alapkoncepciójából indul ki, miszerint a vállalatok gyakorta nem rendelkeznek az innovációhoz szükséges erőforrásokkal, s ezért az újszerű technológiai megoldásokat a piacon, szabadalmak formájában vásárolják meg, vagy más cégektől bérik. A nyílt innováció zászlaja alá olyan cégek is felsorakoztak, mint a *Procter & Gamble* és az *IBM*.

Új alexandriaiak

Tapscott és szerzőtársa a könyv során áttekintett jelenségek többségét valamilyen frappáns kifejezéssel címkézi fel. „Új Alexandria” a világ tudásának összegyűjtésére és megosztására irányuló 21. századi kísérletek összefoglaló neve. A könyv ezzel a témával foglalkozó fejezetében először a hagyományos könyvtárak digitalizálásáról számolnak be a szerzők, majd a tudományos publikációk túlságosan hosszú átfutási ideje kapcsán érvelnek a kutatási eredmények megosztása mellett.

Tapscott és Williams hangsúlyozzák az információk kereshetőségét és szűrését. Úgy látják, hogy az internet és a számítástechnika elterjedése következtében csökkennek az együttműködés költségei. Így a technológia „kiszélesíti azoknak a körét, akiknek a birtokába kerülhet a tudás és a hatalom. Ezzel egy időben pedig világméretű hálózatokba szerveződünk, ami elősegíti, hogy megtaláljuk, visszakeressük, rendszerezzük, értékeljük és megsűrjük azt a hatalmas tudásmennyiséget, és hogy – természetesen – tovább gyarapítsuk és fejlesszük a már megszerzett tudást.”

Tapscotték szerint a *Web 2.0*, azaz a közösségi tartalmakra épülő új internet kialakulásához hasonlóan a tudomány is átalakulóban van. Az „új tudomány” alapvető karakterét a megosztás, az azonnali rendelkezésre állás, a közösségi tudásbázisok, továbbá a vállalatok közötti intenzív kapcsolatok és a gyorsabb visszacsatolás lehetőségei adják meg. Ezekkel együtt jár a tudományterületek közötti határok elmosódása, új, hibrid jellegű tudományok megjelenése, valamint a kutatási és innovációs modellek gyökeres átalakulása.

Előrejelzésük értelmében a hagyományos tudományos intézmények falai a nem túl távoli jövőben végleg leomlanak, és a tudás mindenki számára hozzáférhetővé válik. Az „új alexandriaiak” felismerik, hogy csak a nyitottság és az együttműködés révén érvényesülhetnek. A mai rangos folyóiratok jellemzően két vagy több szakértővel lektoráltatják a hozzájuk beérkezett írásokat, amelyek lassú és nehézkes szerkesztési eljárás végén akár másfél-két évvel a kutatás lezárulta után jelennek meg. A tudományban dolgozók számára ez egyre kevésbé fogadható el. Tapscott és Williams szerint a helyzet semmit sem javult az elektronikus folyóiratok megjelenésével.

A lektorálási folyamat szükségtelemmé nyilvánítása természetesen jól hangzik, ugyanakkor maga Tapscott sem gondolja komolyan, hogy el kell törölni a folyóiratokat és a hagyományos köteteket. Nem véletlen, hogy a szerzőpáros által vezetett kutatásról szóló könyvnyomtatásban jelent meg. Ezt az ellentmondást az sem oldja fel, hogy a kötet zárófejezetében felhívást tettek közzé, amely szerint az olvasók a www.wikinomics.com oldalon „egyenrangú szerzőtársként vehetnek részt a 21. század üzleti stratégiai kézikönyvének megírásában”.

A könyvet angolul kezdtem el olvasni, s csak ezt követően vettem kezembe az egyébként nagyon igényesen elkészített, lendületesen fordított magyar változatot.

A magyar kiadás zárófejezete az angol nyelvű eredeti csaknem szó szerinti átvétele. Természetesen jó, hogy a felhívás része a magyar kiadásnak is. Így a magyar olvasók az eredetivel gyakorlatilag megegyező tartalmat kapnak kézhez, s a gesztus szimbolikusan is értelmezhető: a magyar olvasók véleményére, tudására is szükség van a *Wikinómia* zárófejezetéhez.

Ugyanakkor némileg csökkenti a felhívás értékét, hogy a megadott honlapon olvasható tájékoztatás szerint a zárófejezetből készülő kiadványt már a magyar kötet megjelenése előtt nyomdába küldték.⁴ Az, hogy a wikisták köréből szervezett szerkesztőbizottság üléseit Amerikában tartják, és a nyelvi korlátok sok magyar olvasó számára megnehezítik a közreműködést.

Mindettől függetlenül talán érdemes lett volna néhány izgalmasabb részt a weboldalról is lefordítani és beiktatni a kötetbe, hiszen az eredeti amerikai kiadás 2006 tavaszán jelent meg a felhívással együtt. Az oldalon jelenleg elérhető tartalmak előállításában informatikus egyetemisták és az egészségügy terén PhD-fokozatot szerzett kutatók egyaránt közreműködtek. A weboldal önkéntesen közreműködő társszerzői jellemzően a wikinómia megközelítését alkalmazzák a közösségekben, és a nyitottságban rejlő lehetőségeket keresik további területeken, többek között az oktatás, az egészségügy vagy a PR világában vizsgálva a négy alapelv érvényesülését. Az esettanulmányok rovatában egyes résztvevők komplett tudományos cikkeket jelentetnek meg az *online* oktatás formálódásáról, bonyolult folyamatábrákkal és szakirodalmi hivatkozásokkal.

Összességében elmondható, hogy a wikinómia üzleti modellként sok esetben hatékonyan működik, de nem mindenre alkalmazható. Az alapelveket Tapscotték kizárólagosan érvényesülő és a közeli jövőben mindenütt megvalósuló trendként fogalmazzák meg, de – talán éppen a könnyű támadási felületeket védendő – maguk is több helyen igyekeznek fellazítani szigorú megállapításaikat. Ha csak a könyvkiadás példáját nézzük, a figyelmes olvasónak feltűnhet, hogy Tapscott és Williams a legszigorúbb szerzői jogi védelem alatt jelentette meg a kötetet, tartalmának bármilyen másolását a kiadó engedélyéhez kötve. Minden sarkossága és ellentmondásossága ellenére is érdemes azonban elolvasni a könyvet, melyben rengeteg izgalmas esettanulmányt gyűjtöttek össze a hagyományos gazdasági modell átalakulásáról.

⁴ A weboldalon található tartalmak alapján úgy tűnik, hogy még szükség lehet a magyar hozzászólásokra is, a kiadvány távolról sincs kész állapotban.